

Faust Vrančić u kontekstu europske baštine

Faust Vrančić e la sua eredità europea

13. studeni – 7. prosinac 2018.

Glavni organizator

Veleposlanstvo Republike Hrvatske pri Svetoj Stolici

Partneri

Veleposlanstvo Mađarske pri Svetoj Stolici
Mađarska akademija u Rimu, Italija

Suorganizatori

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
Tehnički muzej Nikola Tesla, Zagreb

i

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Mjesto događanja

Palača Falconieri, Mađarska akademija u Rimu, Italija

Uz potporu

Ministarstva vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske

i

Ministarstva kulture Republike Hrvatske

Faust Vrančić u kontekstu europske baštine

Faust Vrančić e la sua eredità europea

Nakladnici

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
Tehnički muzej Nikola Tesla, Zagreb

Za nakladnika

Tatijana Petrić
Markita Franulić

Urednik

Kristina Kalanj

Autori tekstova

Marijana Borić
Ivan Halić

Za organizatora

Neven Pelicarić, Veleposlanik Republike Hrvatske pri Svetoj Stolici
Zlata Penić Ivanko, Savjetnik, Veleposlanstvo Republike Hrvatske pri Svetoj Stolici

Koordinator projekta

Ivan Halić

Grafičko oblikovanje i dizajn

Goran Hasanec
Dalibor Ferenčina

Na naslovnici: iz djela Machinae novae Fausta Vrančića, nacrt padobrana:
Homo volans = Leteći čovjek

Tisak

ITG

Naklada

200

Zagreb, 2018.

ISBN

978-953-6568-62-8

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem xx

Zahvaljujemo Ministarstvu vanjskih i europskih poslova i Ministarstvu kulture
Republike Hrvatske za potporu u realizaciji projekta.

Zahvaljujemo svim pojedincima i ustanovama koje su pomogle u realizaciji projekta.

Faust Vrančić u kontekstu europske baštine

program događanja

Svečano otvaranje
13. studeni 2018.

Pozdravni govori

Prof. István Puskás, Direttore dell'Accademia d'Ungheria in Roma
S.E. il Sig. Neven Pelicarić, Ambasciatore della Repubblica di Croazia presso la
Santa Sede ed il Sovrano Militare Ordine di Malta

S.E. il Sig. Eduard Habsburg-Lothringen, Ambasciatore di Ungheria presso la
Santa Sede ed il Sovrano Militare Ordine di Malta

Inauguracija

Dr. sc. Tatijana Petrić, Ravnateljica Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
Markita Franulić, Ravnateljica Tehničkog muzeja Nikola Tesla, Zagreb

Okrugli stol
13. studeni 2018.

Prof. Adriano Papo, Centro Studi Adria-Danubia:
Eruditi e umanisti dalmati del XVI sec. tra Italia, Croazia e Ungheria

Dr. sc. Marijana Borić, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti:
Intelektualni obzori i duhovno nasljeđe Fausta Vrančića

Dr. sc. Anja Nikolić-Hoyt, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti:
Petojezični rječnik Fausta Vrančića

Izložbe

13. studeni – 7. prosinac 2018.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
Faust Vrančić u kontekstu europske baštine
Virtualna izložba Faust Vrančić

Tehnički muzej Nikola Tesla, Zagreb
Faust Vrančić – Machinae novae

Mjesto događanja

Palača Falconieri - Mađarska akademija
Via Giulia 1, 00186 Rim, Italija

Uvodna riječ

Zadovoljstvo nam je predstaviti u Rimu i u Vatikanu stvaralaštvo don Fausta Vrančića, uglednog plemića i istinskog hrvatskog velikana. *Faustus Verantius* bio je humanist, izumitelj, diplomat, biskup, svestrani „renesansni čovjek“, *homo universalis*.

Cilj je ove izložbe prikazati njegov vjerski, kulturni i znanstveni doprinos europskoj baštini, netom 400 godina nakon njegove smrti, i to ove 2018. godine kada obilježavamo Europsku godinu kulturne baštine.

Faust Vrančić je bio lingvist, koji je govorio i pisao na 7 jezika, a pisac je *Dictionarium quinque nobilissimarum Europæ linguarum*, u kojem je povezo pet tada značajnih europskih jezika: latinski, talijanski, njemački, mađarski i hrvatski jezik, stvorivši tako temelj za viziju europskog povezivanja, utirući put i konceptu srednje Europe. Ovdje valja reći da se radilo i o prvom hrvatskom, te jednom od prvih mađarskih rječnika u povijesti.

O izumiteljskom djelu Fausta Vrančića, sadržanim u epohalnom djelu *Machinæ novæ*, jednom od zasigurno najznačajnijih djela s područja tehnike XVII stoljeća, na poseban način govore ovdje postavljene makete.

Ovdje su prikazana i njegova duhovna djela, u kojima se isticao kao gorljivi zagovornik katoličke obnove, nudeći prijedloge za vjersku obnovu i mirnu protureformaciju u Mađarskoj.

Vrančić je uvijek ostao vezan za svoj rodni kraj, grad Šibenik, i Dalmaciju, no živio je u velikim centrima onodobne Europe, povezavši u svojim djelima duhovno ozračje Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva i Habsburškog Carstva, Mletačku i Papinsku Državu.

Izložba je pripremljena u suradnji Veleposlanstva Republike Hrvatske pri Svetoj Stolici i Veleposlanstva Mađarske pri Svetoj Stolici, te Mađarske akademije u Rimu, kojima zahvaljujemo na ljubaznoj suradnji i na ovom prekrasnom prostoru.

Zahvaljujemo i svim suorganizatorima iz Hrvatske, Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, Tehničkom muzeju Nikola Tesla, Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, te na financijskoj potpori Ministarstva vanjskih i europskih poslova, Ministarstva kulture Republike Hrvatske, i Grada Zagreba, u realizaciji ove izložbe.

I na kraju, povodom 400. smrti Fausta Vrančića, ova izložba svjedoči o trajnom značaju njegovih djela te još uvijek aktualnoj i neizmjerljivoj vrijednosti za europsku znanost i kulturu.

Neven Pelicarić
Veleposlanik Republike Hrvatske pri Svetoj Stolici

„Salve / Dio-te salui / Sei gegrust / Zdrav-budi / Egesseges-legy“

Možda je upravo ovih pet izraza, na latinskom, talijanskom, njemačkom, hrvatskom i mađarskom jeziku, iz *Rječnika pet najuglednijih europskih jezika* Fausta Vrančića, najbolji uvod u susret s jednom od najzanimljivijih ličnosti svojega doba i područja koje danas nazivamo Srednjoistočnom Europom.

Već i različite verzije njegova imena, odnosno *Faustus Verantius*, *Fausto Veranzio*, *Faust Vrančić* i *Verancsics Faustus*, upućuju na njegovu pripadnost nizu zemalja i kultura. Rodio se u Dalmaciji, školovao u Venetu, upravom i gospodarstvom bavio se u Ugarskoj, koja je uključivala i današnju Slovačku, a zatim se posvetio politici u Češkoj i Austriji. Istaknuo se međutim u polju raznih znanosti. Svojim izumima, među kojima su oni ponajbolji predstavljeni na ovoj izložbi, želio je prije svega olakšati svakodnevni život, te unaprijediti poljoprivredu i prijevoz.

Bio je izumitelj u službi mira, unatoč tome što je zapovijedao garnizonom drevnog mađarskog grada Veszpréma, koji je tada bio prva crta bojišnice u ratovima protiv Turaka. Kao znanstvenik služio je narodu, bez obzira na to što je bio carski i kraljevski tajnik za Ugarsku, odnosno jedan od izravno najodgovornijih kreatora vladareve politike prema Ugarskoj. Bio je čovjek vjere, zaokupljen etičkim pitanjima, koji je razmišljao kako unaprijediti život Crkve, iako kao biskup nikada nije kročio u svoju Čanadsku biskupiju, ne toliko svojom krivnjom, već ponajprije zbog turske okupacije. Bio je odani sin svoje rodne grude kojoj se želio vratiti i nakon smrti, bez obzira na to što je bio pravi miteleuropljanin i prije nego što je ta riječ postojala, kojemu je cijela srednja Europa bila dom.

Rado zamišljam kako je Faust Vrančić, šetajući ovuda, ulicom Via Giulia, možda iz kurtoazije posjećivao upravo ovu palaču u kojoj ga se danas prisjećamo i u kojoj su u njegovo doba stanovali velikodostojnici Rimske kurije. Možda su upravo ovdje nastale njegove prve zamisli o načinima obrane Rima od poplava kojima bi zaprijetio Tiber.

Stoga je Mađarska akademija u Rimu zaista dostojno mjesto prisjećanja na ovu istaknutu ličnost. Pravedno je i što sjećanje na njega u Vječnom Gradu promiču Veleposlanstvo Republike Hrvatske i Veleposlanstvo Republike Mađarske pri Svetoj Stolici jer su to dvije zemlje koje je u svoje doba predstavljao pri Rimskoj kuriji.

Želja mi je da izložba o europskoj baštini Fausta Vrančića pridonese boljem razumijevanju naših zajedničkih kulturnih i duhovnih korijena te učvrsti veze između Hrvatske, Mađarske, Italije i Svete Stolice.

Eduard Habsburg-Lothringen
Veleposlanik Mađarske pri Svetoj Stolici

Faust Vrančić u kontekstu europske baštine

13. studeni – 7. prosinac 2018.

Katalog izložbe

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Faust Vrančić u kontekstu europske baštine

Virtualna izložba Faust Vrančić

Tehnički muzej Nikola Tesla, Zagreb

Faust Vrančić – Machinae nova

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Izložba

Faust Vrančić u kontekstu europske baštine

Impresum izložbe

Organizator izložbe:

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Autorice izložbe:

Marijana Borić

Nela Marasović

Autorica tekstova:

Marijana Borić

Lektura teksta na hrvatskom:

Dobrila Zvonarek

Prijevod na talijanski:

Ivana Nosić

Uvodna riječ uz izložbu

Hrvati su dali humanizmu znatan broj vrsnih mislilaca i osoba čiji je ugled u njihovo doba bio neprijeporan te su na različite načine pridonosili kulturnom i znanstvenom razvitku Europe. Među njima se ističe šibenski patricij Faust Vrančić (Šibenik, 1551. – Mletci, 1617.), znameniti mislilac i polihistor na prijelazu 16. u 17. stoljeće. Ovaj osebujni humanist, biskup i diplomat ostvarivao se u raznim aspektima života te je bio primjerom iznimno uspješnog i svestranog renesansnog čovjeka, utjelovljenog pojmom *homo universalis*. Stoga ga u literaturi često nazivaju hrvatskim Leonardom da Vincijem. Zbog svoje važnosti u hrvatskoj povijesti i kulturi Vrančić je već dugi niz godina predmetom istraživanja širokog kruga stručnjaka iz različitih znanstvenih disciplina. Posebnu važnost ima kao pisac prvog rječnika hrvatskog jezika te kao autor tehničkog djela *Machinae novae*, čiju je 400. obljetnicu tiskanja UNESCO naznačio u kalendaru važnih događanja za 2015. godinu. Tijekom života djelovao je kao izumitelj, konstruktor, tehnički pisac i leksikograf, a pisao je i djela iz područja filozofije, književnosti i historiografije. Govorio je i pisao na barem sedam svjetskih jezika, a živio je i djelovao u velikim europskim centrima: Pragu, Veneciji, Rimu, Beču, Požunu i drugdje. Premda je velik dio života proveo izvan granica domovine, sačuvao je jasno poimanje vlastitog identiteta i ostao duboko povezan uz rodni zavičaj. Vrančić važnošću nadilazi granice nacionalne baštine, a među hrvatskim humanistima izdvaja se ne samo bogatim i plodonosnim opusom već i specifičnim životnim putem, tijekom kojeg je postigao visoke položaje u crkvenoj i političkoj hijerarhiji Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva. Bio je pripadnikom europske intelektualne elite svojeg doba. Nakana je ove izložbe prikazati duhovno nasljeđe Fausta Vrančića, njegov vjerski, kulturni i znanstveni doprinos europskoj baštini. Obuhvaćen je njegov životni put, crkveno i političko djelovanje, kao i opus u cjelini, dok su pojedina njegova djela rastumačena u osnovnim karakteristikama. Vrančić se, osim kao plodan pisac, isticao i kao gorljivi zagovornik katoličke obnove, nudeći vlastite prijedloge za vjersku obnovu u Ugarskoj, temeljenu na mirnoj protureformaciji. Stoga izložba daje sve relevantne aspekte, koji ocrtavaju cjeloviti portret ovog renesansnog velikana, nastojeći prikazati ne samo područja njegovih interesa već i ideje koje je zastupao te uvjerenja i stavove koji su ga pokretali, obilježivši njegovo crkveno, političko i javno djelovanje.

Svjetskoj javnosti najpoznatije Vrančićevo djelo, *Machinae novae*, detaljnije je prezentirano. Ono je jedno od kapitalnih djela renesansne tehnike, koje uz iznimnu praktičnu vrijednost u punoj mjeri odražava Vrančićev tehnički duh. Stoga se prikazuju i tumače njegove najvažnije karakteristike te struktura i sadržaj djela. Također, istaknute su najvrjednije Vrančićeve ideje i projekti koji se usprkos neprekidnom i ubrzanom razvoju tehnike primjenjuju i danas diljem svijeta, puna četiri stoljeća nakon što su prvi puta objavljeni u knjizi *Machinae novae*. Zbog svoje važnosti djelo se metodološki i sadržajno uspoređuje sa zapadnoeuropskom renesansnom znanstvenom i tehničkom tradicijom te se ističe njegov značaj za razvoj tehnike i doprinos europskoj intelektualnoj kulturi tog vremena.

Faust Vrančić je zbog svog plodnog i raznovrsnog opusa u hrvatskoj znanosti i kulturi metafora renesanse. Načinom promišljanja i djelovanja bio je humanist koji je djelima nastojao unaprijediti ljudski život, obogatiti ga i načiniti dostojnim življenja. Zadivljuje činjenica da i nakon četiri stoljeća pojedini njegovi dugovječni projekti (most od metala, most ovješeni o lance, žičara, prvi amortizeri u povijesti tehnike, padobran i drugi) u ponešto modificiranom, suvremenijem obliku još uvijek nalaze široku primjenu diljem svijeta. Pokretan živim intelektom i tehničkim duhom, zamišljao je konstrukcije koje nisu mogle biti realizirane u njegovo doba. Mnoge njegove ideje čekale su stoljeća da zažive u praksi. Vrančićevi najznačajniji projekti izloženi u djelu *Machinae novae* odražavaju njegovo vizionarstvo i anticipiraju daljnji razvoj tehnike, što ovo djelo čine posebno vrijednim i jednim od kapitalnih djela renesansne tehnike.

Vrančić je svojim profesionalnim, intelektualnim i duhovnim djelovanjem povezivao različita područja onodobne Europe: od rodnog Šibenika i Dalmacije, Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva i Habsburškog Carstva, do Mletačke i Papinske Države.

Raznovrsnost njegova opusa i univerzalnost njegovih poruka obvezuje nas na kontinuirano istraživanje i daljnju afirmaciju njegova nasljeđa, kao i na međusobnu suradnju u promišljanju, pronalaženju i provođenju inovativnih, što svrsishodnijih načina i strategija povezivanja raznovrsnih aktivnosti i inicijativa u sferama znanosti, kulture i obrazovanja.

Marijana Borić

Humanist, biskup i diplomat Faust Vrančić

Osebujni hrvatski humanist, diplomat i biskup Faust Vrančić ostvarivao se u raznim aspektima života te je bio primjerom iznimno uspješnog i svestranog renesansnog čovjeka, utjelovljenog pojmom *homo universalis*. Stoga ga u literaturi često nazivaju hrvatskim Leonardom da Vincijem. Tijekom života djelovao je kao izumitelj, konstruktor, tehnički pisac i leksikograf, a pisao je i djela iz područja filozofije, književnosti i historiografije. Faust Vrančić rođen je u Šibeniku 1. siječnja 1551. godine, u plemićkoj obitelji. Školovanje je započeo u humanističkom okruženju rodnoga grada Šibenika. Ugledna obitelj Vrančić tradicionalno je skrbrila za obrazovanje nadarenih članova, smatrajući ga važnim za opstanak i prosperitet obitelji u tim teškim vremenima. Faustovu napretku uvelike je pridonio nastavak školovanja u Požunu, gdje ga 1561. prima njegov stric Antun Vrančić, crkveni velikodostojnik, humanist, diplomat, primas Ugarske i kraljev namjesnik te jedan od najutjecajnijih ljudi Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva tog doba. Nakon sedmogodišnjeg humanističkog obrazovanja u Ugarskoj Faust Vrančić odlazi u Padovu, gdje od 1568. do 1572. studira pravo i filozofiju. Na čuvenom sveučilištu dobiva izvrsno obrazovanje te formira široke intelektualne interese.

Portret Fausta Vrančića, 1605, ulje na platnu, 112x83, autor nepoznat

Veduta Šibenika, Franz Hogenberg; Georg Braun, 1576., bakropis, Grafička zbirka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, GZGS 1825 hog 1

U krugu hrvatskih intelektualaca bratovštine sv. Jeronima u Rimu

Premda se Faust po završetku studija namjeravao nastaniti u Veneciji ili Padovi, o čemu svjedoče sačuvana pisma iz obiteljske korespondencije, na nagovor strica vraća se u Ugarsku. Ubrzo, nakon iznenadne smrti Antuna Vrančića 1573., Faust odlazi u Italiju, putuje gradovima i dopunjava svoja znanja. Vrančića je Rim privlačio kao duhovno i intelektualno središte. Tamo se kretao u društvu hrvatskih intelektualaca i uglednika, a 1. siječnja 1575. primljen je u članstvo hrvatske bratovštine sv. Jeronima u Rimu. S njima će i kasnije zadržati veze. Šibenčanin Božo Bonifačić, ugledni bakrorezac i kartograf koji je 1583./84. bio kamerlengom te bratovštine u Rimu, izradio je bakrorez sv. Jeronima, na čijim se uglovima nalaze četiri grba hrvatskih pokrajina iz kojih su Hrvati imali pravo na članstvo u bratovštini: hrvatski, dalmatinski, slavonski i bosanski, i taj je grb posvetio Faustu Vrančiću.

Karta Rima, Georg Braun; Franz Hogenberg. Civitates orbis terrarum, faksimilno izd. izvornika objavljenog 1572.-1617. Stuttgart, 1969., Grafička zbirka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu

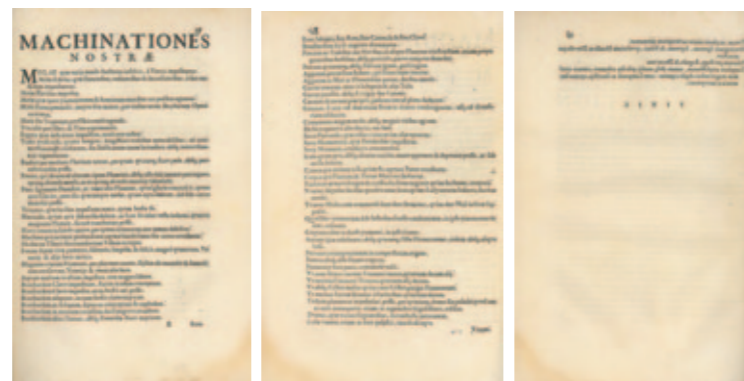
Rossi, Stara luka Ripetta na rijeci Tiberu s Hrvatskom crkvom sv. Jeronima, bakrorez 1704.

Povratak u Ugarsku i prva služba

Godine 1579. biskup István Fejerkövy Vrančića je imenovao zapovjednikom grada Veszpréma i upravite-
ljem svih imanja biskupije koja su se nalazila na području županija Zala, Győr i Somogy. To su bila vremena
žestokih prodora Osmanlija na ta područja te je umijeće ratovanja bilo uvjetom opstanka. Veszprém se u
to vrijeme nalazio na važnom strateškom položaju i premda Vrančić nije imao iskustvo neposredne borbe,
vjerojatno se bavio i problemima utvrđivanja radi bolje obrane te logistikom. Pretpostavlja se da je obav-
ljajući ove službe dobio prva praktična znanja i rane poticaje za izradu tehničkih rješenja i konstrukcija.
Možda su upravo ta iskustva iz neposredne blizine rata rezultirala bavljenjem vojnim napravama i pobolj-
šanjima postojećih rješenja, kojih je imao ukupno desetak, a navedeni su u posebnom odlomku njegova
djela *Machinae novae*, u poglavlju naslova *Naši strojevi*.

Bakrorez Veszprema

Popis Naše naprave iz djela *Machinae novae*,
Zbirka rukopisa i starih knjiga RIIF-2°-6

Političar i diplomat na praškom dvoru Rudolfa II. Habsburga

Nakon dvije godine službe u Veszprému Faust Vrančić postaje tajnikom rimsko-njemačkog cara i ugarsko-
hrvatskog kralja Rudolfa II. te se seli na carski dvor u Prag. U razdoblju od 1581. do 1605. (uz prekid izme-
đu 1594. i 1598.) obavljat će različite poslove u službi cara. Na dvoru Rudolfa II. okupljao se kulturni krug
istaknutih europskih humanista, znanstvenika, inženjera i umjetnika kao T. Brachea, J. Keplera, G. Bruna, G
Arcimbolda i drugih. Nova sredina dala je prilike Vrančiću da se uz sudjelovanje u visokoj europskoj politici
bavi i širokim intelektualnim interesima. Prikupljao je jezičnu građu za svoj petojezični rječnik, dovršio je u
rukopisu hagiografsko djelo *Život nekoliko izabranih divic*, a bavio se i tehničkim projektima. O Vrančićevu
ranom interesu za tehničke projekte i izume svjedoče tri dokumenta o patentnim pravima, nastala u razdo-
blju između 1588. i 1590. godine. Dokumenti potvrđuju kako je Vrančić sudjelovao u ranonovovjekovnom
europskom fenomenu umnožavanja broja tehničko-tehnoloških inovacija i s njima povezanih povlastica,
što svoj vrhunac doseže u Veneciji u drugoj polovici 16. stoljeća. Budući da je Vrančić djelo *Machinae
novae* objavio tek pred kraj života, ovi dokumenti pokazuju kako se izumiteljstvom bavio tridesetak godina
te da nije bio fokusiran samo na razvoj ideja i naprava, već ga je interesirao cjelokupan proces: od kreira-
nja projekta do njegove izrade, primjene i ubiranja naknade od patentnih prava.

Martin Kolunić Rota: Portret
Rudolfa II., 1576, ulje na platnu,
51x42 cm

Veduta Praga, Georg Braun; Franz Hogenberg. *Civitates
orbis terrarum*, faksimilno izd. izvornika objavljenog
1572.-1617. Stuttgart, 1969., Grafička zbirka Nacionalne i
sveučilišne knjižnice u Zagrebu

Rječnik pet najuglednijih jezika Europe

Godinu nakon pobjede združenih kršćanskih snaga nad Osmanlijama u Bitci kod Siska, Vrančić 1594. napušta carsku službu i Prag. U to vrijeme razmišljao je o pristupanju Družbi Isusovoj. Pretpostavlja se da je odlazak iz Praga mogao biti potaknut preranom smrću njegove supruge Marije Zar, ali i daljnjim pogoršanjem političkih i ratnih prilika. Vrančić tada odlazi u Dalmaciju, a potom u Italiju. Na nagovor španjolskog isusovca Alfonsa Carrilloa priredio je i tiskao u Veneciji 1595. *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae* (Rječnik pet najuglednijih jezika Europe, latinskoga, talijanskoga, njemačkoga, dalmatinskoga i mađarskoga). Djelo se smatra temeljem hrvatske leksikografije jer je prvi cjeloviti rječnik hrvatskog jezika, a također je i prvi oveći rječnik mađarskog jezika. Koristili su ga mnogi leksikografi, preuzimajući njegovu jezičnu građu ili kao model za vlastite nove rječnike. Vrančićev *Dictionarium* pridonio je afirmaciji i dignitetu hrvatskog jezika te odluci da 1599. hrvatski jezik bude izabran kao najprikladniji od slavenskih jezika za poučavanje u isusovačkim kolegijima. Tada se zasniva *Akademija hrvatskog jezika* u Rimu, na kojoj se u sklopu Rimskog kolegija predavao hrvatski jezik.

Češki je benediktinac Peter Loderecker, uz Vrančićevo dopuštenje, u Pragu 1605. priredio drugo izdanje Vrančićeva rječnika, naslova *Dictionarium septem diversum linguarum, videlicet Latinae, Italicae, Dalmaticae, Bohemicae, Polonicae, Germanicae et Ungaricae* (Rječnik sedam različitih jezika, latinskoga, talijanskoga, dalmatinskoga, češkoga, poljskoga, njemačkoga i mađarskoga). Proširio ga je stupcima češkog i poljskog jezika, uz dodatak predgovora na šest jezika, a sam je Vrančić u Pragu na Svijećnicu 1605. napisao hrvatski predgovor tom izdanju. Rječnik sadržava i šest kazala: talijansko-latinski, hrvatsko-latinski, češko-latinski, poljsko-latinski, njemačko-latinski i mađarsko-latinski. To je prvi tiskani hrvatsko-inojezični rječnik u kojem je hrvatski polazišni jezik. Premda Vrančić upotrebljava pridjev *Dalmaticae*, u rječničkom materijalu Lodereckerova rječnika riječi „Dalmata, Dalmatia, Dalmaticae“ doslovno se prevode kao „Harvat, Harvatska zemlja, harvatski“, što potvrđuje da se Vrančićevo djelo može smatrati rječnikom hrvatskog jezika.

Faust Vrančić, naslovnica djela *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum*, Rim 1595, Zbirka rukopisa i starih knjiga RIIC-8°-59

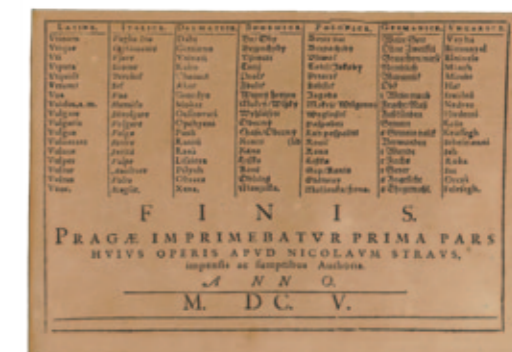
Faust Vrančić, stranica iz djela *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum*, Rim 1595, Zbirka rukopisa i starih knjiga RIIC-8°-59

Faust Vrančić, stranica iz djela *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum*, Rim 1595, Zbirka rukopisa i starih knjiga RIIC-8°-59

Peter Loderecker, naslovnica rječnika *Dictionarium septem diversum linguarum*, Prag 1605. Zbirka rukopisa i starih knjiga RIIC-16°-28

Peter Loderecker, stranica rječnika *Dictionarium septem diversum linguarum*, Prag 1605. Zbirka rukopisa i starih knjiga RIIC-16°-28

Biskup Csanáda i kancelar Ugarske i Transilvanije

Napustivši službu tajnika i Prag, Vrančić ostaje vezan uz tamošnja zbivanja i carski dvor. Prilike u Hrvatsko-Ugarskom Kraljevstvu s vremenom su se pogoršavale: izvana su ga napadale Osmanlije, a iznutra se vodili vjerski sukobi i borbe za prijestolje. Stoga Rudolf II. 1598. ponovo zove Vrančića u službu. Za nagradu je imenovan naslovnim biskupom Csanánada, kraja u sjevernoj Ugarskoj koji je tada bio pod osmanskom vlašću i kancelarom za Ugarsku i Transilvaniju. Stekavši novu ulogu, Vrančić piše poslanice o tamošnjem stanju i općim zbivanjima. Aktivno sudjeluje u posttridentskoj crkvenoj obnovi. Među poznatije Vrančićeve rukopise spadaju njegovi kritički spisi iz 1606. upućeni papi Pavlu V. *Dello stato presente ecclesiastico et politico in Ungaria* (O sadašnjem crkvenom i političkom stanju u Ugarskoj) i *Il modo de restaurare la Religione in Ungaria* (Način za obnovu vjere u Ugarskoj), kojima zadire u dublje konfesionalne probleme i nudi vlastite prijedloge za vjersku obnovu u Ugarskoj, temeljenu na mirnoj protureformaciji. Analizira razloge zbog kojih je Rimsko crkva gubila ne samo vjerski već i politički utjecaj u Hrvatsko-Ugarskom Kraljevstvu. Smatrao je kako je prevlast protestantizma tijekom 16. stoljeća znatno umanjila podršku katoličkih zemalja u borbi protiv Osmanlija. Koliko su prilike dozvoljavale, Vrančić se bavio pastoralnim radom, o čemu je kanonik i povjesničar Ivan Tomko Mrnavić zapisao: „Doveo je pastire duša i učitelje među narod koji je do tada bio pritisnut vječnom tiranijom osvajača krivovjernih. Sam je svojom pastirskom riječju zbog nedovoljnog broja katoličkih svećenika obilazio narod, gradove i sela svoga svećeništva i neprestano govorio prema svojoj dužnosti.“

Wolfgango Lazio, karta Ugarske, godina, Zbirke zemljovida i atlasa Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, signatura ZN-Z-XVI-LAZ-1570

Odlazak u Rim

Sedam godina nakon povratka u službu Rudolfa II., Vrančić 1605. napušta Ugarsku i svjetovni život. Odlazi u Rim, gdje će se narednih desetak godina u potpunosti posvetiti duhovnom životu i pisanju. U tom plodnom razdoblju dovršio je najveći broj djela. U Rimu je živio u blizini trga Piazza del popolo, u kući španjolskog plemića Ivana Krstitelja Vivesa, koji je, potaknut željom širenje Evandjelja, kuću vodio kao samostan u kojem se živjelo prema strogim regulama. Vrančić je to mjesto odabrao za prebivalište da bi u njemu živio skromno, pomažući potrebitima i bez ikakva isticanja. U Rimu sklapa prijateljstva s uglednim barnabitima, među kojima je i Giovanni Ambrogio Mazenta, priređivač zbirke tehničkih crteža Leonarda da Vincija. To je prijateljstvo imalo presudnog utjecaja na Vrančićev daljnji život i rad. Uz preporuke Mazente, odlučuje se pridružiti redu sv. Pavla, tzv. barnabita, te je, odrekavši se biskupske časti, u novicijat stupio 1608. u mjestu Zagarolo u okolici Rima i u njemu boravio do 1609. godine.

Karta Rima, Georg Braun; Franz Hogenberg. Civitates orbis terrarum, faksimilno izd. izvornika objavljenog 1572.-1617. Stuttgart, 1969., Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Karta Rima, Georg Braun; Franz Hogenberg. Civitates orbis terrarum, faksimilno izd. izvornika objavljenog 1572.-1617. Stuttgart, 1969., Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Hagiografski rad Fausta Vrančića

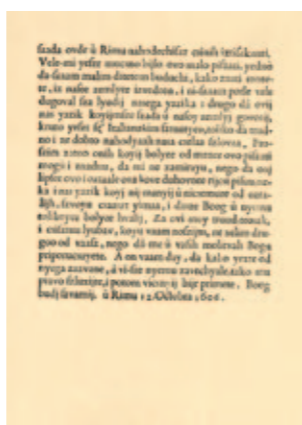
Vrančić je u Rimu 1606. tiskao djelo *Život nikoliko izabranih divic*, koje je u rukopisu dovršio dvadesetak godina ranije. U njegovu se opusu ističe kao jedino djelo napisano na hrvatskom jeziku. Posvetio ga je opatici i redovnicama benediktinskog samostana sv. Spasa u Šibeniku. Tom knjigom sestre su se služile još dok je bila u rukopisu, a kada ju je Vrančić dao u tisak, u predgovoru je, obraćajući se redovnicama, napisao: „evo vam one iste knjižice“. Pišući štivo na hrvatskom jeziku, jedinom na kojem su redovnice znale čitati, Vrančić se pokazuje s religiozne i duhovne strane te kao osoba koja daje svoj doprinos obnovi vjerskog života. Knjiga govori o životima dvanaest ranokršćanskih mučenica te se može smatrati svojevrsnom antologijom svetačkih životopisa. Iako se radi o izboru tuđih tekstova u Vrančićevu slobodnom prijevodu na hrvatski jezik, djelo ima književnu vrijednost jer je stilski oblikovano sukladno principima humanističke retorike. U istom svesku sa životopisima svetica tiskane su i dvije kraće Vrančićeve rasprave na latinskom jeziku, historiografska *De Slowinis seu Sarmatis* (*O Slavenima ili Sarmatima*), sažeta kritika teza sarmatske humanističke historiografije o podrijetlu i doseljenu Slavena i pravopisna rasprava *De ratione legendi* (*O načinu čitanja*).

Faust Vrančić, naslovnica djela *Život nikoliko izabranih divic*, Rim 1606, iz knjižnice Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu

Faust Vrančić, stranice djela *Život nikoliko izabranih divic*, Rim 1606, Knjižnica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu

Filozofski opus Fausta Vrančića

Vrančić je na latinskom jeziku, pod pseudonimom Yustus Verax Sicensus (koji je ujedno i kriptogram, a u prijevodu znači Pravedni Istinoljubivi Šibenčanin) tiskao i dva djela koja se bave filozofskim disciplinama logikom i etikom. Prvo je objavio djelo *Logica suis ipsius instrumentis formata* (Venecija, 1608.), a dvije godine kasnije *Ethica christiana* (Rim, 1610.). Pred kraj života, u Veneciji 1616., zajedno ih je otisnuo u jednom svesku, naslova *Logica nova suis ipsius instrumentis formata et recognita. Ethica christiana* (*Nova logika oblikovana i objašnjena vlastitim oruđima. Kršćanska etika*) i potpisao ga svojim pravim imenom. U tom izdanju *Logika* je djelomično izmijenjena i proširena u odnosu na prvo izdanje, dok je pridružena *Etika* objavljena neizmijenjena. Vrančić se u drugom izdanju protivi primjedbama koje su dane na prvo izdanje s aristotelovskih pozicija. U svojoj *Logici* promišlja o određenju i mjestu logike kroz kritički odnos prema peripatetičkoj tradiciji. Djelo omogućuje uvid u neka Vrančićeva osebujna rješenja užih logičkih problema kao i u njegov odnos prema metafizici. Razmatra pitanja što je zapravo metafizika te kakav je odnos između metafizike i logike. Vrančić, za razliku od onovremenog shvaćanja logike kao discipline koja pruža instrumente za spoznaju nepoznatog, smatra da logika pokazuje samo način na koji se izlaže i predaje ono što je već poznato. Sačuvane su dvije recenzije Vrančićeve *Logike*. Jednu je napisao Marko Antun de Dominis, a druga, nepotpisana, pripisuje se talijanskom filozofu, teologu i pjesniku Tommasu Campanelliju, ali za to nemamo sigurne potvrde.

Faust Vrančić, naslovnica djela *Logica nova suis ipsius instrumentis formata et recognita. Ethica christiana*, Venecija 1616, Znanstvena knjižnica u Dubrovniku

Faust Vrančić, stranica djela *Logica nova suis ipsius instrumentis formata et recognita. Ethica christiana*, Venecija 1616, Znanstvena knjižnica u Dubrovniku

Kršćanska etika Fausta Vrančića

Vrančićevu djelu *Kršćanska etika* (Rim, 1610.) može se pristupiti i sa stajališta filozofije života. U uvodu kao počela svojih tumačenja definira odnos uma i volje: „Duša čovjekova ima dvije poglavite moći, tj. um i volju. Velenalična je suncu kojemu je priroda podarila svjetlo i toplinu. A um se može usporediti sa svjetlom, volja sa toplinom. Um se usavršava u znanostima, volja u krepostima. Kršćanska vjera stoji na vrhuncu znanosti, a ljubav na vrhuncu kreposti. Vjerom se spoznaje istina, a ljubavlju dosiže dobrotu. Kada se jedna s drugom združe, čovjeka čine mudrim, svetim i blaženim.“

Pišući svoju etiku, Vrančić se oslanja na *Sveto pismo*, Aristotela i sv. Augustina, te je njegova etika duboko ukorijenjena u kršćansku tradiciju. Raspravlja o pitanjima čovjekova djelovanja na putu ostvarenja konačne svrhe. Govori o krepostima koje se obrađuju u katoličkom moralnom bogoslovlju, a posebno među njima ističe poniznost, čistoću i siromaštvo. Krepost je, prema Vrančiću, zalag života čovjeka kao što je vlaga zalag života stablu. Čovjeka koga je Gospodin na najbolji način obdario krepošću uspoređuje s dobrim i plodonosnim stablom. Vrančić piše i o pravednosti, mudrosti, razboritosti, ustrajnosti te prijateljstvu, koje ne smatra krepošću, a iznad svega izdiže kršćansku ljubav. Djelo donosi i upute kršćanskom vladaru koji želi dobro upravljati državom, napisane u formi deset načela.

Faust Vrančić, naslovnica djela *Ethica christiana*, Rim 1610

Faust Vrančić, stranica djela *Ethica christiana*, Rim 1610

Vrančićevo djelo *Machinae novae* u europskoj tehničkoj tradiciji

Vrančić se tehničkim izumima bavio gotovo puna tri desetljeća. Tijekom renesanse dolazi do nastanka većeg broja djela iz područja tehnike. Djelo *Machinae novae* (Venecija 1615./1616.) postojeću tradiciju tehničke literature obogaćuje ne samo izvornim idejama već i brojnim poboljšanjima postojećih konstrukcija i naprava u savršenije i funkcionalnije oblike. Među tehničkom literaturom koja je nastala u to doba, *Machinae novae* se izdvajaju specifičnom koncepcijom te obiljem novih ideja i naprava. Vrančić u djelu daje izvediva i konačna tehnička rješenja kojima iskazuje veliko empirijsko poznavanje fizikalnih zakonitosti i razvijen osjećaj za optimalno korištenje pogonske energije, kojom zamjenjuje ljudski rad.

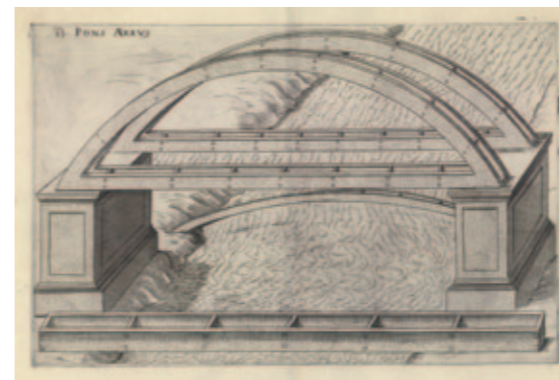
Djelo sadrži 49 bakroreza velikog formata nepoznatog autora, kojima je opisano 56 različitih uređaja i tehničkih konstrukcija uz komentare na latinskom, talijanskom, španjolskom, francuskom i njemačkom jeziku. Za tiskanje djela *Machinae novae* Vrančić je dobio privilegij francuskog kralja Luja XIII. i toskanskog vojvode Medicija, što mu je osiguravalo patentna prava na objavljene projekte. Ono buhvaća široko područje tehnike, a zbog gospodarske važnosti u njemu su najbrojnije skupine projekata mlinova i mostova. Pored toga Vrančić razmatra raznolike tehničke probleme: izučava praktične hidrološke probleme, različite vrste satova, zanimaju ga tehnološki procesi, problemi transporta i drugo. Vrančić se u tumačenjima i izradi projekata nije služio matematičkim aparatom. U doba renesanse nisu bili poznati pojedini fizikalni zakoni (npr. teorija strujanja zraka i vode, statička načela i dr.) niti razvijene prikladne matematičke metode koje bi se mogle primijeniti u razradi projekata. Zato Vrančić, kao ni drugi tadašnji autori, nije mogao riješiti sve probleme kojima se bavio. Za rješenje tih problema bila su potrebna matematička, fizikalna i tehnička znanja do kojih je došlo mnogo kasnije. Stoga Vrančić svoje konstrukcije tumači fenomenološki i u tom smislu njegov je rad na tehničkim projektima u potpunosti uklopljen u opću metodologiju i pristup tehničkih autora tog doba.

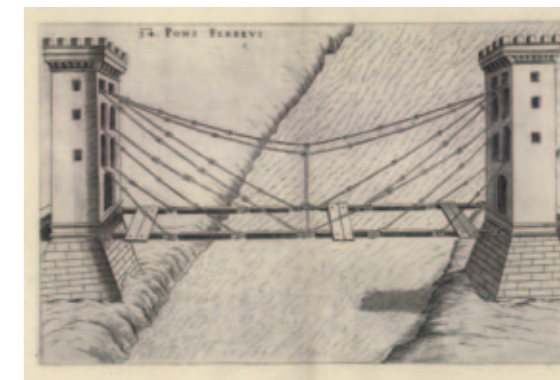
Faust Vrančić, naslovnica djela *Machinae novae*, Rim 1615/16, Zbirka rukopisa i starih knjiga RIF-2°-6

Vizionar tehničkog razvitka

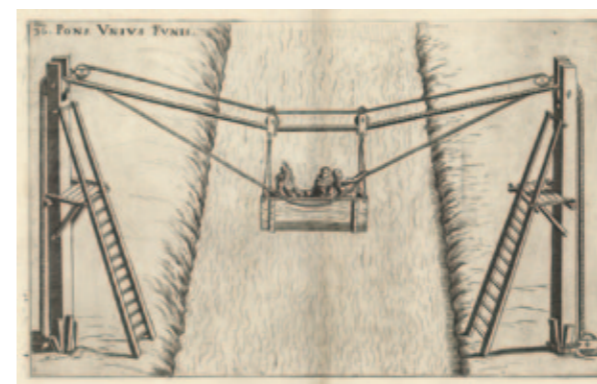
Među brojnim Vrančićevim tehničkim zamislima ističu se one konstrukcije koje su kao dovršena i potpuno funkcionalna rješenja prvi put u povijesti tehnike objavljena u njegovu djelu *Machinae novae*. Zadivljuje činjenica da usprkos ubrzanom razvoju tehnike, neki njegovi dugovječni projekti (**most od metala, most ovješeno o lance, padobran, žičara i amortizeri**) i nakon četiri stoljeća u tek ponešto suvremenijem obliku još uvijek nalaze široku primjenu diljem svijeta. Razvijajući i usavršavajući ideju lučnog mosta, Vrančić je predložio izvanrednu i u to doba smionu zamisao da se takav most izgradi od mjedi, što se često navodi kao jedan od njegovih najvrjednijih prijedloga. Vrančićev *Mjedeni most* (*Pons aereus* – crtež XXXIII) prvi je prijedlog mosta od metala u povijesti tehnike. U komentaru Vrančić tumači gradnju mosta koji se izrađuje u dijelovima, a potom spaja u jedinstvenu konstrukciju. Ističe prednosti korištenja metala te vizionarski predviđa kako će se u budućnosti i krovovi kuća prekrivati metalom. Premda izvanredno važan, ovaj projekt, kao i neki drugi Vrančićevi projekti, u to doba nije bio izvediv. Prvi lučni most od metala sagrađen je 1773. u Engleskoj, ali je prema novovjekovnim graditeljskim principima načinjen na temelju prethodno provedenog statičkog proračuna. U skupini konstrukcija mostova potrebno je istaknuti još dvije vrlo važne Vrančićeve ideje. Prvi je u povijesti tehnike dao ideju *mosta ovješeno o lance*, a njegova konstrukcija naziva *Most s jednim užetom* (crtež br. XXXVI.) danas se smatra pretečom moderne žičare. Projekt mosta ovješeno o lance, koji je objavio pod nazivom *Željezni most* (*Pons ferreus* – crtež XXXIV.), izvorna je Vrančićeva zamisao, koja se u djelu *Machinae novae* prvi put pojavila u tehničkoj literaturi. Ideja mosta ovješeno o lance danas je našla široku primjenu i koristi se za mostove koji spajaju velike raspone. Posljednja Vrančićeva ideja u skupini projekata mostova nosi naziv *Most s jednim užetom* (*Pons unius funis* – crtež br. XXXVI.). Prije Vrančića ideja žičare nije se javljala u tehničkoj literaturi. Njegova konstrukcija sadržava sve osnovne elemente koji se i danas upotrebljavaju te se smatra pretečom modernih žičara. Vrančić u djelu *Machinae novae* (*Carrus pensilis*, crtež br. XLIX.) daje i prvu primjenu amortizera s dva elastična pera, što je preteča kasnije masovno korištenih lisnatih opruga. Pokretan živim intelektom i tehničkim duhom, Vrančić je zamišljao konstrukcije koje nisu mogle biti realizirane u njegovo doba. Najznačajniji projekti izloženi u djelu *Machinae novae* odražavaju njegovo vizionarstvo i anticipiraju daljnji razvoj tehnike, što ovo djelo čini posebno vrijednim i jednim od kapitalnih djela renesansne tehnike.

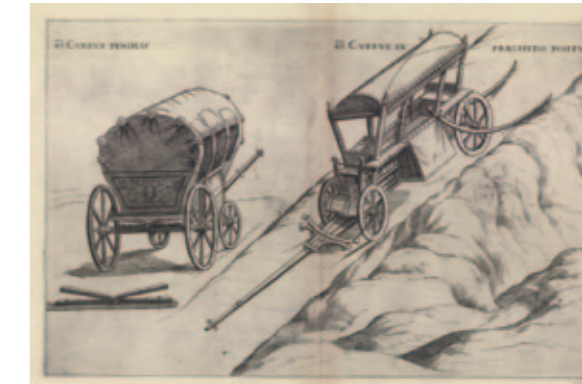
Faust Vrančić, Machinae nove, projekt Mjedeni most (*Pons aereus*, crtež br. XXXIII) Zbirka rukopisa i starih knjiga RIIF-2°-6

Faust Vrančić, Machinae nove, projekt Željezni most (*Pons ferreus*, crtež br. XXXIV) Zbirka rukopisa i starih knjiga RIIF-2°-6

Faust Vrančić, Machinae nove, projekt Most s jednim užetom (*Pons unius funis*, crtež br. XXXVI) Zbirka rukopisa i starih knjiga RIIF-2°-6

Faust Vrančić, Machinae nove, projekt Viseća kola (*Carrus pensilis*, crtež br. XLIX) Zbirka rukopisa i starih knjiga RIIF-2°-6

Otac modernog padobrana

Konstrukcija padobrana naziva *Leteći čovjek* (*Homo volans*, crtež XXXVIII.) najpoznatiji je Vrančićev projekt. Povijest padobrana, odnosno razvoj ideje o napravi koja bi omogućila let i sigurno spuštanje zrakom započinje znatno prije renesanse. Stoljeće prije Vrančića Francesco di Giorgio Martini, a zatim i njegov suvremenik i prijatelj Leonardo da Vinci načinili su dvije vrlo slične skice padobrana. Ne zna se je li Vrančić poznao radove prethodnika. Znakovito je da on u popisu svojih izvornih projekata *Naše naprave ili strojevi* navodi projekt padobrana kao vlastiti. Kada razmatramo izvornost i funkcionalnost Vrančićeva projekta, važno je istaknuti da je on imao potpuno drugačiji oblik od Leonardove konstrukcije u formi piramide (crtež iz zbirke *Codice Atlantico*), kao i Martinijeva padobrana u obliku stošca (crtež sačuvan u British Library, London). Vrančić je padobranu dao pravokutni oblik, s novim načinom vezivanja, i uz njega je priložio tehnički opis. Padobranac je u struku osiguran užetom, čime je spuštено težište padobrana i postignuta stabilnost. Uz pomoć užadi njime se može upravljati, dok se na starija dva crteža skakači za konstrukciju pridržavaju rukama. Vrančićeva konstrukcija prvi je tiskani projekt padobrana u povijesti tehničke literature. On u opisu padobrana ističe važnost odnosa veličine platna i težine čovjeka. Oblikom Vrančićev padobran je četverouglasto platno na drvenoj konstrukciji, na stranama jako napeto, tako da stvara protivni pritisak koji pri skoku usporava pad.

U novije doba načinjeni su pokusi s rekonstrukcijama Leonardova i Faustova padobrana. Istraživanja su pokazala da samo Vrančićev padobran pruža sigurnu zaštitu skakaču pri skokovima s velikih visina. Stoga se može zaključiti da premda su se Martini i Leonardo ranije bavili idejom padobrana, Vrančić je dao drugačiju konstrukciju i učinkovitije rješenje. Iako nema potvrde da su u to doba vršeni pokusi s njegovim padobranom, možemo neosporno njegovu ideju smatrati pretečom modernog padobrana jer Vrančićeva konstrukcija sadrži sve elemente od kojih se sastoji suvremeni padobran.

Francesco di Giorgio Martini, crtež padobrana, 15 st., British Library

Leonardo da Vinci, crtež padobrana, 15 st., iz rukopisne zbirke Codice Atlantico

Faust Vrančić, *Machinae nove*, projekt *Leteći čovjek* (*Homo volans*, crtež br. XXXVIII) Zbirka rukopisa i starih knjiga RIIF-2°-6

Rukopisna ostavština Fausta Vrančića

U mladosti Vrančić je pisao stihove na latinskom jeziku, od kojih je sačuvano pet kraćih prigodnih pjesama. Tijekom studija načinio je prijepis filozofskog traktata u formi dijaloga *De habitatore templi Palladis* (*O stanovniku Paladina hrama*) transilvanijskog humanista Pavla Gyulaya. U godini nakon Bitke kod Lepanta, 1572., kao poticaj kršćanskim vladarima na zajednički pohod protiv Turaka napisao je govor *Oratio Fausti Verancii ad Principes Christianos* (*Obraćanje Fausta Vrančića kršćanskim vladarima*). Potaknut smrću strica Antuna Vrančića 1573., napisao je njegov životopis naslova *Vita Antonii Werantii Archiepiscopi Strigoniensis et Cardinalis ac per Hungariam Locumenentis. Autore Fausto Verantio ex fratre Nipote* (*Život Antuna Vrančića nadbiskupa ostrogonskoga, kardinala i ugarskog namjesnika. Sastavio Faust Vrančić, nećak njegov s bratove strane*). Pretpostavlja se da ga je pisao za objavljivanje, ali nisu poznati razlozi zašto nije tiskan za Faustova života. Životopis je podijeljen na dva dijela. Prvi dio posvećen je Antunovu javnom djelovanju te sadrži iscrpnu i vjerodostojnu kronologiju njegova života. U drugom dijelu Faust unosi emotivniji i subjektivniji pristup, govoreći o njegovim osobinama, vrlinama i tjelesnim odlikama te ga predstavlja kao privatnu osobu. Također, u rukopisu je ostala i Vrančićeva neobjavljena i nedovršena zbirka povijesne građe o antičkom Iliriku, nastala pod utjecajem postavki o drevnom ilirskom porijeklu Slavena. Postavši biskup Csanáda, Faust započinje sastavljanje te kompilacije fragmenata iz povijesnih djela pod naslovom *Illyrica historia: fragmenta ex variis historicis, cum Latinis, tum Graecis, hinc inde collecta a Fausto Verancio Siceno, episcopo Chanadiensis* (*Povijest Ilirika: ulomci iz raznih povjesničara, kako latinskih, tako grčkih, ovdje i ondje prikupljeni od Fausta Vrančića Šibenčanina, biskupa čanadskog*). Rukopis je vjerojatno bio priprema za djelo o povijesti Dalmacije (*La historia di Dalmazia*), za koji je Vrančić kodilom oporuke odredio da ga nasljednici objave te bude pohranjen zajedno s njim u grob, ali se s vremenom to djelo zagubilo. Vrančićevo crkveno-političko, kao i intelektualno djelovanje bilo je prožeto kršćanskim duhom i protuosmanlijskim opredjeljenjem. Duboko svjestan teških okolnosti i problema razjedinjenosti hrvatskih zemalja nakon Mohačke bitke 1526. i pada Ugarskog Kraljevstva, izloženih osmanlijskim prodorima i teritorijalnim pretenzijama Mletačke Republike i Habsburškog Carstva, Vrančić je posegnuo za historiografijom kao platformom za argumentiranje podrijetla vlastitog naroda, njegova identiteta i samoodređenja. U tom smislu Vrančićevi historiografski spisi ne svjedoče samo o njegovu interesu za historiografiju već ga i pridružuju nizu hrvatskih humanista koji su historiografskim argumentacijama ukazivali na hrvatske zemlje kao predziđe kršćanstva (*antemurale christianitatis*).

Faksimil pisma Antuna Vrančića nećaku Faustu. Datacija na kraju pisma: Vienna 4. Octobris 1571., Zbirka rukopisa i starih knjiga R 5717

Faksimil stranice Vrančićeva rukopisa *Illyrica historia*, nastalog nakon 1598., Zbirka rukopisa i starih knjiga R 5721

Povratak u zavičaj

Posljednjih godina života u Rimu Vrančić je teško obolio. U tim okolnostima 1615. odlučuje napustiti Rim i vratiti se u rodni Šibenik. Potaknut bolešću i odlaskom na put, 12. lipnja sastavlja oporuku kojom je zbrinuo članove svoje najuže obitelji. Oporučno je zahtijevao da se služe mise za njegovu dušu te spominje materijalne legate i legate pobožnog karaktera čija je svrha bila obrazovanje šibenske mladeži u duhu vjernosti Katoličkoj crkvi, osobito poticanju štovanja kulta Blažene Djevice Marije i drugih svetaca. Faust se u oporuci spominje i rodnog Šibenika. Premda je grad tada u nepovoljnim političkim prilikama (pod stoljetnom vlašću Mletačke Republike i u neposrednom osmanskome okruženju), naziva ga *Res publica Sibenicensis* (*Šibenska republika*), što otkriva Vrančićevu težnju za njegovom slobodom i samostalnošću. Ozbiljnost bolesti nije mu dopuštala da brodom iz Ancone preplovi u Šibenik, pa je putovao kolima preko Italije. Zaustavio se u Veneciji, gdje je objavio dugo pripremano djelo *Machinae novae* i jednosveščano izdanje *Logike* i *Kršćanske etike*. Netom izdajući djela, više nije imao snage za povratak. U Veneciji ga je zatekla smrt. Preminuo je 20. siječnja 1617. „u dobi od dvadeset dana nakon šezdeset šest ispunjenih godina“, a posmrtni je govor za njega održao 22. veljače 1617. u šibenskoj katedrali Ivan Tomko Mrnavić. Vrančićevo je tijelo prema uputama iz kodicila oporuke, sastavljenog 15. siječnja 1617., preneseno i pokopano zajedno s njegovim djelima u crkvi sv. Marije u Prvić Luci na otoku Prviću pored Šibenika. Mrnavić u govoru na pogrebu Fausta Vrančića kaže kako je u svojoj čvrstoj želji da bude blizu Bogu odabrao biti pokopan upravo na tome mjestu, u goloj zemlji među mrtvim tijelima težaka, kako bi barem mrtav radosno postigao ono što za života nije mogao.

Na Vrančićevoj nadgrobnoj ploči uklesan je epitaf u kojem je on sam sažeo sadržaj svojeg životnog puta:

Vedute Šibenika, Georg Braun; Franz Hogenberg. Civitates orbis terrarum, faksimilno izd. izvornika objavljenog 1572.-1617. Stuttgart, 1969., Grafička zbirka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu

FAUSTUS VERANTIUS
EP. VS CHANADIENSIS
NOVOR: PRAEDICAMENTOR:
ET NOVAR : MACHINAR : AC
FRAGMENTOR
HISTORIAE ILLYRICAE AC SARMATICAE
COLLECTOR
AN: DOM:
M · D · C · X · V · I · I

Marijana Borić

Bibliografija Fausta Vrančića

Machinae novae Fausti Verantii cum declaratione latina italica hispanica gallica et germanica, Venecija, 1615./1616.

Machinae novae Fausti Verantii cum declaratione latina italica hispanica gallica et germanica, (ur. Klein, F., Wisner, A.), Heinz Moos Verlag, München, 1965.

Machinae novae Fausti Verantii cum declaratione latina italica hispanica gallica et germanica, (ur. Umberto Forti), Ferro, Milano, 1968.

Machinae novae u: *Fausto Veranzio Erfindungen von einst*, (ur. Ernst H. Berninger), Harenberg Kommunikation, Dortmund, 1982.

Machinae novae u: *Verancsics Faustus Machinae novae és más művei*, (ur. M. Ildikó, S. Lajos, S. Károly), Magveto Könyvkiadó, Budimpešta, 1985.

Machinae novae Fausti Verantii cum declaratione latina italica hispanica gallica et germanica, (ur. Milivoj Zenić), Novi Liber – Zagreb, Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“ Šibenik, Zagreb, 1993., uz komentare Vladimira Muljevića i Žarka Dadića

Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmat[ic]ae et Ungaricae, Venetiis, Apud Nicolaum Morettum, 1595.

Petar Loderecker, *Dictionarium septem diversum linguarum, videlicet Latine, Italice, Dalmatice, Bohemice, Polonice, Germanice & Ungarice*, Pragae, E Typographeo Ottmariano, 1605.

Dictionarium pentaglottum, (ur. Josef Thewrewk, tj. Török), Posonii, Typis Belnayanis, 1834.

Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae, Liber, Zagreb, 1971.

Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae, Bridge: Croatian Literature Series, Zagreb, 1990.

Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmat[ic]ae, & Ungaricae, Novi Liber, Zagreb, 1992.

Peter Loderecker, *Sedmojezični rječnik*, pretisak, (ur. M. Samardžija), Zagreb, 2005.

Život nekoliko izabranih divic, Rim, 1606.

Život nekoliko izabranih divic, Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, Šibenik, 1995.

Logica suis ipsius instrumentis formata, Venecija, 1608.

Ethica christiana, Rim, 1610.

Logica nova suis ipsius instrumentis formata et recognita. Ethica christiana, Venecija, 1616.

Kršćanska etika, izvornik i prijevod u: Čvrljak, Krešimir, *Kršćanska etika Fausta Vrančića kao filozofija života*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1996., str. 144-181

Vita Antonii Werantii Archiepiscopi Strigoniensis et Cardinalis (Život Antuna Vrančića), Požun, 1575., izd. Kovacich, Scriptorum rerum Hungaricum minores, II, Budimpešta, 1798.

Život Antuna Vrančića, nadbiskupa ostrogonskog, kardinala i ugarskog namjesnika. Sastavio nećak njegov s bratove strane, u: D. Novaković, V. Vratović, *S visina sve. Antun Vrančić*, Zagreb, 1979., str. 286-292

Život Antuna Vrančića, nadbiskupa ostrogonskog, kardinala i ugarskog namjesnika. Sastavio nećak njegov s bratove strane, u: *Sentimentalni odgoj. Antun i Faust Vrančić*, (ur. D. Novaković), Šibenik, 1995., str. 94-112

Latinske pjesme Fausta Vrančića, preveo Bratislav Lučin, u: *Sentimentalni odgoj. Antun i Faust Vrančić*, (ur. D. Novaković), Šibenik, 1995., str. 113-125

Nova logika / oblikovao i njezinim vlastitim sredstvima pregledao Faust Vrančić; (preveo i priredio L. Boršić), Šibenik: Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“; Zagreb: Institut za filozofiju, 2018.

Illyrica historia, fragmenta ex varishistoricis (rukopis u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu)

Izbor iz korištene literature

- [1] Boffito, Giuseppe, *Scrittori barnabiti o della Congregazione dei chierici regolari di San Paolo (1533-1933)*, Firenca, 1933, str. 148-150
- [2] Bratulić, Josip, „Faust Vrančić, književnik i hagiograf“, u: Faust Vrančić, *Život nekoliko izabranih divic*, Šibenik, Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, Šibenik, 1995., str. 123-143
- [3] Čalogović, Milan, „Faust Vrančić i Ruđer Bošković, prvi hrvatski staticari“, *Vienac* 6-10, Zagreb, 1944., str. 51-54
- [4] Čoralić, Lovorka: „Legati hrvatskih iseljenika u Veneciji vjerskim ustanovama u domovini“, *Croatica christiana periodica*, god. 17, br. 31, Zagreb, str. 49-128
- [5] Čoralić, Lovorka: „Oporuke dalmatinskih patricija u Mlecima (XV-XVIII.st)“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, sv. 17, Zagreb, 1999.
- [6] Čvrljak, Krešimir, *Kršćanska etika Fausta Vrančića kao filozofija života*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1996.
- [7] Dadić, Žarko: *Povijest ideja i metoda u matematici i fizici*, Školska knjiga, Zagreb, 1992.
- [8] Dadić, Žarko: *Hrvati i egzaktne znanosti u osvitu novovjekovlja*, Naprijed, Zagreb, 1994.
- [9] Dukat, Vladoje: „Rječnik Fausta Vrančića“, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 231, Zagreb, 1925., str. 102-191
- [10] Grmek, M. D. : *Faustus Verantius, Dictionary of Scientific Biography*. Vol. XIII. Scribner's Sons, New York, 1976.
- [11] Horwitz, Hugo Th.: „Ueber Fausto Veranzio und sein Werk 'Machinae novae'“, *Archeion (Archivio dist. D. Scienza) Roma*, VIII, n 2, maggio-luglio 1927., str. 169-173
- [12] Jonke, Ljudevit, „Predgovor“ pretisku: *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatiae et Ungaricae*, Liber, Zagreb, 1971., str. 129-133
- [13] Jurić, Šime: „Nepoznata izdanja «Logike i etike» Fausta Vrančića“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. IV, br. 7-8, Zagreb, 1978.
- [14] Klemm, F. Wissner, A. 1965.: *Fausto Verantio und seine «Machinae novae»*, Heinz Moos Verlag, München
- [15] Kukuljević Sakcinski, Ivan: *Glasoviti Hrvati prošlih vjekova, pretisak*, Most, Zagreb, 1991.
- [16] Kovač, Srećko: „Logika Fausta Vrančića“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. X, br.

1-2, Zagreb, 1984., str 17-33

[17] Kovač, Srećko, „Faust Vrančić i aristotelizam u logici“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. XIV, br. 27-28, Zagreb, 1988., str. 39-48

[18] Kurelac, Iva: „*Illyrica historia* Fausta Vrančića“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, sv. 22, Zagreb, 2004.

[19] Kurelac, Iva: „Oporuka Fausta Vrančića iz ostavštine plemićke obitelji Draganić-Vrančić u Državnom arhivu u Rijeci“, *Croatica christiana periodica*, Zagreb, 2012.

[20] Lisac, Josip: *Faust Vrančić i drugi*, Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, Šibenik, 2004.

[21] Mrnavić, Ivan Tomko: *Govor na pogrebu Fausta Vrančića*, (prijevod Olga Perić), Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, Šibenik, 1993.

[22] Muljević, Vladimir: *Faust Vrančić prvi hrvatski izumitelj*, Hrvatska zajednica tehničke kulture, Zagreb 1998.

[23] Muljević, Vladimir: „Water Wheels and Water Supply Projects by Faust Vrančić in XVI Century“, *Encyclopaedia Moderna*, god. XII, br. 36., Zagreb, 1991.

[24] Nikolić, Gojko: *Život i izumi Fausta Vrančića*, Zagreb, 2015.

[25] Novaković, Darko: *Sentimentalni odgoj. Antun i Faust Vrančić*, Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, Šibenik, 1995.

[26] Novaković, Darko: Vratović, Vladimir, *S visina sve*, Globus, Zagreb, 1979.

[27] Pavičić, Tomislav, *Katalog Faust Vrančić*, Memorijalni centar Faust Vrančić, Prvić Luka, 2014.

[28] Rossi, Paolo: *The Birth of Modern Science*, Bleckwell Publishing, Oxford, 2000.

[29] Torriti, Pietro: *Francesco di Giorgio Martini*, Ed. Giunti, 1993.

[30] Varga, Katalin: „Verancsics Faustus, a humanista tudós“, u: *Verancsics Faustus; Machinae novae és más muvei*, Budapest, 1985.

[31] Vončina, Josip: „Vrančićev rječnik“, *Filologija*, broj 9, Zagreb, 1979.

[32] Vrančić, Faust: *Machinae novae Fausti Verantii Siceni*, pretisak, München, 1968.

[33] Vrančić, Faust: *Verancsics Faustus Machinae novae és más muvei*, Budapest, 1985.

- [34] Vrančić, Faust: *Machinae novae Fausti Veranti Siceni cum declaratione Latina, Italica, Hispanica, Galica et Germanica*, pretisak, Zagreb, 1993.
- [35] Vrančić, Faust: 1595., *Dictionarium quinque nobilissimarum europea linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatij[c]ae et Hungaricae*
- [36] Wilkins, John: *Mathematical Magic or the Wonders that may be performed by Mechanical Geometry*, London, 1648.
- [37] *Zbornik o Faustu Vrančiću*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa Obitelj Vrančić u hrvatskoj književnosti i znanosti (Šibenik, 12. – 14. rujna 1995.), Šibenik, 2001.
- [38] *Zbornik radova sa znanstvenog skupa o Antunu Vrančiću*: (Šibenik, 11. – 12. lipnja 2004.), Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, Šibenik, 2005.
- [39] Zenić, Milivoj: „Faust Vrančić naš suvremenik“, *U pohvalu od grada Šibenika : pisana riječ od najstarijih vremena do danas*, Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, Šibenik, 2002.
- [40] *Faust Vrančić i njegovo doba*, Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa održanog u povodu 400. obljetnice objavljivanja Novih strojeva Fausta Vrančića (Vodice – Šibenik, 22. – 23. rujna 2015.), (ur. Borić, Blažević, Marotti), Memorijalni centar „Faust Vrančić“, Prvić Luka, 2018.

Dr. sc. **Marijana Borić**, znanstvena je suradnica u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Matematičarka, fizičarka, filozofkinja i povjesničarka znanosti, istražuje rad znamenitih hrvatskih znanstvenika, koji su dali doprinos ovoj sredini, ali i ukupnom razvoju zapadnoeuropske znanosti. Autorica je velikog broja znanstvenih radova iz povijesti egzaktnih znanosti, monografije o Faustu Vrančiću, te popularnih knjiga o Marinu Getaldiću i Faustu Vrančiću. Bavi se razvojem matematičkih metoda i koncepcija koje su omogućile napredak novovjekovne znanosti. Autorica je triju edukativnih-multimedijalnih izložbi postavljenih u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu: *Faust Vrančić - Upoznajmo hrvatsku znanstvenu baštinu* (2016), *Tragovima Fausta Vrančića* (2017) i *Marin Getaldić-pogled u novo doba* (2018.). Također autorica je tekstova i stručni recenzent dviju izložbi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu: *Machinae novae – 400 godina poslije* (2015) i *Renesansni Faustus Verantius* (2017).

Za doprinose istraživanju i popularizaciji Vrančićeva nasljeđa dobitnica je nagrade Memorijalnog centra “Faust Vrančić” u Prvić Luci 2017. godine i nagrade grb Šibensko-kninske županije u 2018. godini.

Popis izložaka

- Panoi (15 komada, 150 x 70 cm)
- Pretisci djela *Machinae novae* (Venecija 1615/1616) (5 – 2):
 - hrvatsko izdanje (Novi Liber – Zagreb, Gradska knjižnica «Juraj Šižgorić» Šibenik, 1993.
 - digitalno izdanje, na mrežnim stranicama Sveučilišne knjižnice u Zagrebu (snimljeno prema dva pri-mjerka koja se čuvaju u Zbirci rijetkosti NSK stranicama).
- Pretisci Vrančićeva rječnika *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatij[c]ae et Ungaricae* (Rječnik pet najuglednijih jezika Europe, latinskog, talijanskog, njemačkog, hrvatskog i mađarskog), Venecija, 1595. (6 –1):
 - Pretisak drugog, proširenog izdanja: Peter Loderecker, *Dictionarium septem diversum linguarum, videlicet Latine, Italice, Dalmatice, Bohemice, Polonice, Germanice et Ungarice* (Rječnik sedam razli-čitih jezika, latinskog, talijanskog, hrvatskog, češkog, poljskog, njemačkog i mađarskog), Prag, 1605.
 - Pretisak (ur. Ljudevit Jonke) *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatiae et Ungaricae*, Liber, Zagreb, 1971
 - Bridge, Croatian Literature series (DHK) Zagreb 1990
 - Novi Liber, Zagreb 1992.
- Pretisak djela *Život nekoliko izabranih divic*, Rim 1606 (izdanje Šibenik, 1993)
 - stranice rasprave *O Slavenima ili Sarmatima*, poslanica objavljena u djelu *Život nekoliko izabranih divic*, Rim 1606
- Pretisak djela *Logica suis ipsius instrumentis formata* (*Logika oblikovana vlastitim oruđima*, Venecija 1608) i *Logica nova suis ipsius instrumentis formata et recognita*, (*Nova logika oblikovana i rastumačena vlastitim oruđima* Venecija 1616), prijevod objavljen uz pretisak, GK Juraj Šižgorić, Šibenik 2018.
- Pretisak Vrančićeva djela *Ethica christiana* (*Kršćanska etika*, Rim 1610) prijevod uz izvornik objavljen u: Krešimir Čvrljak, *Kršćanska etika Fausta Vrančića kao filozofija života*, Zagreb 1996.
- Pretisak *Životopis Antuna Vrančića* (objavljeno u *Sentimentalni odgoj. Antun i Faust Vrančić*, GK Juraj Šižgorić, Šibenik 1995.; 2. *S visina sve*, V.Vratović, D. Novaković, Globus, Zagreb 1982.)
- Faksimil stranice iz rukopisa *Historia Illyrica* (*Povijest Ilirika*)(*napisano nakon 1598.*)

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu Virtualna izložba Faust Vrančić

Impresum izložbe

Koncept i dizajn virtualne izložbe: Nela Marasović

Tekstovi: dr. sc. Marijana Borić, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Nela Marasović i

Uredništvo virtualne izložbe Faust Vrančić

Uredništvo: dr. sc. Sofija Klarin Zadravec, Karolina Holub, Renata Petrušić, Branimir Matijačić i Maja Preselac

Suradnica: Lucija Martinić

Digitalizacija građe: Darko Čižmek, Sonja Hrelja, Sanja Vešligaj

Obrada preslika: Darko Balen, Vesna Balta, Darko Čižmek

Programsko rješenje: Filip Lončar, Branimir Matijačić

Izrada slagalice i galerije Machinae nove: Branimir Matijačić

Fotografije Memorijalnog centra Faust Vrančić: mr. sc. Danijela Getliher

Prijevod na engleski: Ivana Čagalj

O izložbi

Virtualna izložba Faust Vrančić izrađena je u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu u povodu obilježavanja 400. obljetnice smrti Fausta Vrančića. Izložba prati fizičku izložbu Renesansni Faustus Verantius te izložbu Machinae nove Fausta Vrančića koja je u NSK održana 2015. godine u povodu 400. obljetnice objave Vrančićeva djela Novi strojevi (1615./1616.).

Virtualna izložba izrađena je 2017. suradnjom Odsjeka za odnose s javnošću, Odjela informacijskih tehnologija i Hrvatskoga zavoda za knjižničarstvo Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu uz koordinaciju dr. sc. Sofije Klarin Zadravec.

U izložbi je korištena građa Zbirke rukopisa i starih knjiga, Zbirke zemljovida i atlasa i Grafičke zbirke NSK, tekstovi pripremljeni za fizičke izložbe te ostali dostupni izvori.

Dostupno na: <http://virtualna.nsk.hr/vrancic/>

Tehnički muzej Nikola Tesla, Zagreb Izložba *Faust Vrančić – Machinae novae*

Impresum izložbe:

organizatori

Veleposlanstvo Republike Hrvatske pri Svetoj Stolici
i Tehnički muzej Nikola Tesla

autor izložbe

Ivan Halić

stručna suradnica

Kristina Kalanj

likovni postav izložbe

Kristina Kalanj

grafičko oblikovanje

i računalna priprema

Hrvoje Đukez

digitalne preslike iz *Machinae novae*

snimila Sonja Hrelja

uredio Darko Čižmek

prijevod tekstova iz *Machinae novae*

Vladimir Muljević

kataloške jedinice

Ivan Halić (I.H.)

Kristina Kalanj (K.K.)

Božica Škulj (B.Š.)

fotografije

Tehnički muzej Nikola Tesla, Zagreb

Zvonimir Ambruš, Ivan Halić, Marijo Zrna
Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

lektura i korektura hrvatskoga jezika
Margareta Medjurečan

prijevod na talijanski, transkripcija i prilagodba tekstova
SIGNUM: jezici d.o.o. (Ana Cerovski i Silvia Venchiarutti)

promidžba
Marijo Zrna

tehnička izvedba
Zvonimir Ambruš
Igor Elez
Franjo Strugar

preparacija izložaka
Zoran Kirchhoffer
Franjo Strugar

vlasnik izložaka
Tehnički muzej Nikola Tesla

stiliziranu repliku pokretnog dijela
mlina s pomičnim krovom na osnovi
skice Ivana Halića izradio Hrvoje Đukez

Zahvaljujemo Ministarstvu kulture i Ministarstvu vanjskih
i europskih poslova Republike Hrvatske te Gradu Zagrebu
na financiranju ovog projekta

Zahvaljujemo i svim ustanovama i pojedincima koji
su pomogli u realizaciji projekta, a posebno
Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu
na besplatnom ustupanju digitalnih snimaka djela
Machinae novae.

Zahvaljujemo Marijani Muljević i Renati Vranyczany Azinović
na ustupanju autorskih prava prijevoda i tekstova prof.dr.sc.
Vladimira Muljevića, dugogodišnjeg prijatelja i suradnika
Tehničkog muzeja Nikola Tesla.

O izložbi

Povodom nedavnog obilježavanja obljetnice 400 godina izdavanja knjige *Machinae novae* (Nove naprave) Fausta Vrančića (1615.), Tehnički muzej Nikola Tesla je u prostorijama Muzeja postavio izložbu posvećenu Faustu Vrančiću i njegovom avangardnom djelu *Machinae novae*. Na izložbi je prezentiran dio fundusa Tehničkog muzeja Nikola Tesla.

U središnjem dijelu postavljena je stilizirana replika pomičnog krova u mlinu prema crtežu iz djela *Machinae novae* na postolju s elektropogonom koji omogućava pokretanje dvanaest lopatica na kojima su otisnuti crteži iz navedenog djela. Izloženo je i deset maketa konstruiranih prema Vrančićevim crtežima koje je Muzej otkupom pribavio u svoj fundus. Makete je izradio Dimitrije Barb. Izložene su tri makete mostova, šest maketa mlinova, i jedna maketa preše.

Na deset uvećanih crteža iz djela *Machinae novae* prikazane su izabrane Vrančićeve konstrukcije s pripadajućim opisom. Neki crteži prikazani su u pokretnoj stiliziranoj replici mlina s pomičnim krovom koja je izrađena prema Vrančićevom nacrtu. Osim maketa i crteža izložba sadrži i četiri publikacije iz fundusa knjižnice Tehničkog muzeja Nikola Tesla.

Faust Vrančić

Faust Vrančić (lat. Faustus Verantius) najvažniji je hrvatski konstruktor i tehnički pisac na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće. Rođen je 1551. u Šibeniku. Početno humanističko obrazovanje stječe u Požunu kod svoga strica Antuna Vrančića, uglednog diplomata, humanista, nadbiskupa ostrogonskog i primasa Ugarske, a zatim u Padovi studira filozofiju i pravo. Godine 1575. primljen je u članstvo hrvatske Bratovštine Sv. Jeronima u Rimu. Postavši tajnikom kralja Rudolfa II. godine 1579., Vrančić počinje temeljitije studirati prirodne znanosti i tehniku. Od 1594. do 1598. boravi u Dalmaciji i Italiji, bavi se komparativnom leksikografijom i tiska glasoviti petojezični rječnik (Venecija, 1595.). Godine 1598. od Rudolfa II. dobiva naslov čanadskog biskupa i obavlja dužnosti kraljeva savjetnika za Mađarsku i Transilvaniju do 1605., kad napušta dvor i ulazi u red Sv. Pavla, tzv. barnabita u Rimu. U Rimu istražuje konstrukcije strojeva i arhitektonske probleme, a preko barnabita Giovannija Ambrogia Mazente upoznaje tehničke crteže Leonarda da Vincija, što je rezultiralo najznačajnijim Vrančićevim djelom *Machinae novae* (*Novi strojevi*, Venecija, 1615.). U njemu je Vrančić opisao 56 raznovrsnih uređaja i tehničkih konstrukcija uz 49 crteža velikog formata i s komentara-

rima na latinskome, talijanskom, španjolskom, francuskom i njemačkom jeziku. Projekti u djelu opisani su samo teoretski, u nedostatku fizikalnih i tehničkih znanja potrebnih za konstrukcije, do kojih se došlo tek u 18. stoljeću, što pokazuje koliko su Vrančićevi projekti bili ispred svog vremena i koliko su nadmašivali mogućnost svog ostvarenja.

Nakon povučenog i mirnog života koji je proveo baveći se svojim izumima, Faust Vrančić umro je u Veneciji 20. siječnja 1617. u 66. godini. Obitelj Vrančić imala je svoj posjed na otoku Prviću, kao i mnogi Šibenčani onog doba, pa je prema Faustovoj želji njegovo tijelo preneseno na otok Prvić i pokopano u crkvi Sv. Marije. Danas se ondje nalazi Memorijalni centar Faust Vrančić.

O djelu *Machinae novae*

Vrančićevo djelo *Machinae novae* (*Novi strojevi*) ima izuzetnu kulturno-povijesnu vrijednost i njime se Vrančić svrstao u preteče suvremenih inženjera i konstruktora.

Može se sa sigurnošću pretpostaviti da je tekst *Machinae novae* Faust Vrančić napisao najprije na latinskom jeziku, jer je to bio jezik znanstvenika, a vjerojatno je sam napisao i tekst na talijanskome, kojim je dobro vladao. Tako je nastalo prvo izdanje, na čijoj je naslovnoj stranici samo naslov *Machinae novae Fausti Verantii sicensi*. Faust je htio istaknuti svoje šibensko porijeklo i u samom naslovu svog djela, riječju *sicensi*. U njegovo se doba smatralo da se antički Siccum nalazio nedaleko od Šibenika. Drugo izdanje dopunjeno je tekstovima na španjolskom, francuskom i njemačkom jeziku.

U svom djelu *Machinae novae* Faust Vrančić u 49 znalački izvedenih crteža velikog formata grafički prikazuje te popratnim višejezičnim tekstovima opisuje 56 različitih uređaja i tehničkih konstrukcija.

Područje tehnike koje ovo djelo obuhvaća vrlo je široko. Prema mišljenjima današnjih povjesničara tehničkih znanosti, osnovna su značajka Vrančićevih tehničkih konstrukcija jednostavnost i jasnoća zamisli te prikazivanja i opisivanja. Njegovi su prijedlozi i opisi usmjereni prema svakodnevnim potrebama čovjeka, a uvijek se temelje na fizičkoj i tehničkoj stvarnosti, odnosno provedivosti. U potrazi za rješenjima Faust Vrančić oslanja se na svoj realni, eksperimentalni i kritički duh. Opisujući strojeve i naprave, gotovo uvijek navodi uzore i izvore, ali posve jasno i određeno upućuje i na svoje vlastite konstrukcije.

Faust Vrančić u svojem se projektiranju fokusirao isključivo na ono što može pomoći čovjeku u svakidašnjem životu s namjerom da njegovo djelo posluži kao priručnik za praktičnu primjenu. Zalagao se za tehnički napredak i istovremeno molio sve one koji umiju nešto bolje učiniti da svoja otkrića objave.

Faust Vrančić živio je u doba kada su matematika i fizika bile još u začecima, a tehnika se ograničavala gotovo isključivo na iskustva i uobičajene izvedbe, naslijeđene iz prošlosti. Opisi kojima su popraćeni crteži pokazuju da je Vrančić dobro poznao osnovne principe tadašnje fizike, da je imao osobit dar za tehničku izvedbu i primjenjivost izuma te da je dobro znao ocijeniti važnost i potrebu svake pojedine konstrukcije.

Vrančić je proučavao vodenu i sunčanu energiju te energiju vjetra. Vjetru kao izvoru pogonske energije posvetio je veliku pozornost. Njegovo razumijevanje zakonitosti strujanja zraka bilo je jasno i točno. Primjenom različitih konstrukcija lopatičnih kola nastojao je postići što veću iskoristivost sile vjetra. Tehnička imaginacija Fausta Vrančića posebno je zanimljiva kod primjene vode kao izvora pogonske energije. S tog područja prikazao je sedamnaest različitih mlinova i sličnih strojeva. Neki od izuma upotrebljavali su se na selima sve do kraja prošlog stoljeća.

Posebno su važne neke konstrukcije prikazane u *Machinae novae* jer se prvi put u povijesti tehnike javljaju upravo kod Vrančića. To je primjerice metalni lančani most.

Smisao za organizaciju rada Vrančić je pokazao opisima načina rezanja žita i načina mlaćenja i vršenja žita, koji su ušli i u našu stručnu literaturu s područja organizacije rada i unapređenja poljoprivrednih alata i strojeva. Imao je jasnu predodžbu o paralelogramu sila, što se može vidjeti iz njegova opisa i prikaza postupka “povlačenja velikih tereta”.

Ispravno je uočio ulogu zamašnjaka u radu pogonskih strojeva. Takvi su utezi odnosno tereti bili poznati već u 15. stoljeću.

Znao je primijeniti i elastičnost materijala u svrhu akumuliranja energije. Tako je upotrijebio drvenu elastičnu motku za povlačenje ručne pile uvis. Svojom konstrukcijom “visećih kola” Faust je bio prvi koji je u svrhu elastičnog zavješanja kola odnosno kočija zamijenio konope, remenje i lance čeličnim perima.

U djelu *Machinae novae* prikazana su i ostala tehnička rješenja: opskrba Venecije pitkom vodom, regulacija rijeka, plovila koja se kreću uzvodno, sunčani sat, građevinska i arhitektonska rješenja te padobran (*Homo volans*).

Machine novae danas su s gledišta povijesti tehnike, civilizacije i kulture vrhunski zanimljivo i važno djelo. Stoga su do početka devedesetih godina prošlog stoljeća bila objavljena tri reprint-izdanja: prvo u Njemačkoj 1965., drugo u Italiji 1968., a treće u Mađarskoj 1985. Zaslugom Gradske knjižnice “Juraj Šišgorić” u Šibeniku, u izdanju zagrebačkoga Novog Libera objavljeno je bogato opremljeno reprint-izdanje *Machinae novae – Novi strojevi* s prvim hrvatskim prijevodom prof. dr.sc. Vladimira Muljevića. Na taj je način to kapitalno djelo našeg Šibenčanina Fausta Vrančića postalo pristupačno i širokom krugu čitatelja.

Godine 1993. prvome hrvatskom inženjeru Faustu Vrančiću u Parku velikana hrvatske znanosti i prirodoslovlja u Tehničkome muzeju u Zagrebu postavljen je lijevani portret, djelo akademskoga kipara Koste Angelija Radovanija. Na taj je način uz prigodno održavanje znanstvenog skupa u Danima Fausta Vrančića i Tehnički muzej dao svoj doprinos promociji ovoga našeg znanstvenika koji je živio na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće i jasno naglasio njegovu pripadnost hrvatskom narodu, što je i sam Vrančić uvijek isticao.

Ivan Halić

Katalog izložaka

1.1.

1.2.

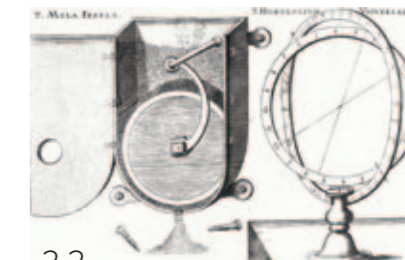
1.3.

1.4.

1.5.

2.1.

1.1.
Mlin s trokutastim krilima
(*Machinae novae* 1615, sl. 9)
maketa mlina
79,5 x 72 x 59 cm; 3,9 kg
Izradio: Dimitrije Barb
inv. br. 3393
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (B.Š.)

1.2.
Mlin u potočiću (*Machinae novae* 1615, sl. 14)
maketa mlina
80 x 80 x 58 cm; 4,7 kg
Izradio: Dimitrije Barb
inv. br. 5186
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (B.Š.)

1.3.
Mlin na mostu od brodova
(*Machinae novae* 1615, sl. 18)
maketa mlina
80 x 81 x 35 cm; 7,9 kg
Izradio: Dimitrije Barb
inv. br. 4820
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (B.Š.)

1.4.
Preša za ulje (*Machinae novae* 1615, sl. 24)
maketa preše
80 x 80 x 48 cm; 4,8 kg
Izradio: Dimitrije Barb
inv. br. 5187
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (B.Š.)

1.5.
Most od zvonovine (*Machinae novae* 1615, sl. 33)
maketa mosta
78,5 x 78,5 x 47 cm; 5,5 kg
Izradio: Dimitrije Barb
inv. br. 3392
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (B.Š.)

2.1.
VODENI SAT, SUNČANI SAT,
VATRENI SAT
crtež 6. iz djela Fausta Vrančića
Machinae novae
Venecija, oko 1615.
fotografija crteža, folija, 67 x 43 cm
inv. br. 6600
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

1.2.
Mlin s pomičnim krovom
(*Machinae novae* 1615, sl. 11)
maketa mlina
67 x 67 x 87 cm; 9 kg
Izradio: Dimitrije Barb
inv. br. 3632
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (B.Š.)

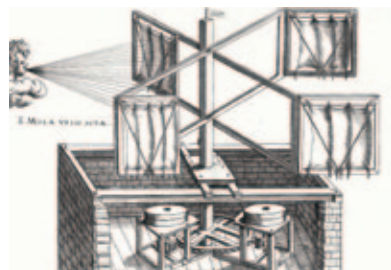
1.3.
Mlin obješen na stijenu
(*Machinae novae* 1615, sl. 16)
maketa mlina
96 x 81 x 80 cm; 37,5 kg
Izradio: Dimitrije Barb
inv. br. 3635
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (B.Š.)

1.4.
Mlin postavljen na brodu
(*Machinae novae* 1615, sl. 19)
maketa mlina
80 x 81 x 38 cm; 8,2 kg
Izradio: Dimitrije Barb
inv. br. 4821
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (B.Š.)

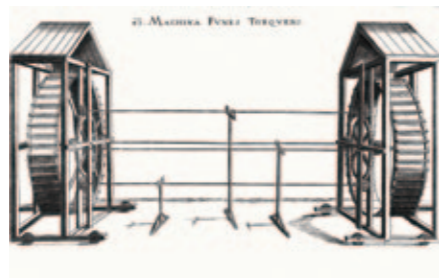
1.5.
Drveni most (*Machinae novae* 1615, sl. 31)
maketa mosta
80,5 x 80,5 x 50,5 cm; 21 kg
Izradio: Dimitrije Barb
inv. br. 3634
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (B.Š.)

1.6.
Željezni most (*Machinae novae* 1615, sl. 34.)
maketa mosta
81,5 x 81 x 61 cm; 12 kg
Izradio: Dimitrije Barb
inv. br. 3391
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (B.Š.)

2.2.
UNIVERZALNI SAT
crtež 7. iz djela Fausta Vrančića
Machinae novae
Venecija, oko 1615.
fotografija crteža, folija, 67 x 43 cm
inv. br. 6600
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

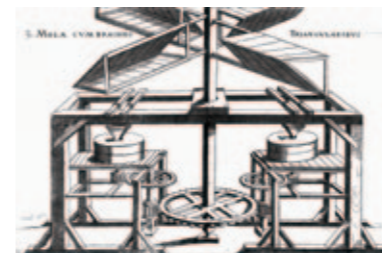
2.3.

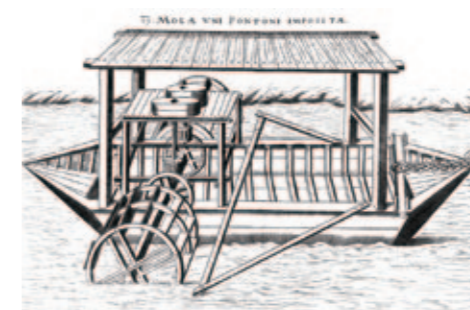
2.11.

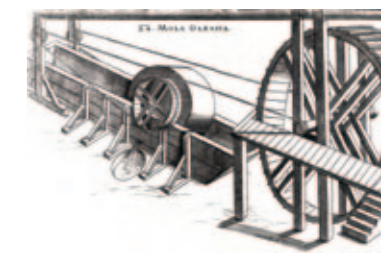
2.12.

3.1.

3.6.

3.7.

2.3.
MLIN NA VJETAR
crtež 8. iz djela Fausta Vrančića
Machinae novae
Venecija, oko 1615. god.
fotografija crteža, folija, 67 x 43
cm
inv. br. 6600
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

2.5.
MLIN U SREDINI RIJEKE
crtež 15. iz djela Fausta Vrančića
Machinae novae
Venecija, oko 1615.
fotografija crteža, folija, 67 x 43
cm
inv. br. 6600
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

2.7.
KAMENI MOST
crtež 32. iz djela Fausta Vrančića
Machinae novae
Venecija, oko 1615.
fotografija crteža, folija, 67 x 43
cm
inv. br. 6600
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

2.9.
MOST S JEDNIM UŽETOM
crtež 36. iz djela Fausta Vrančića
Machinae novae
Venecija, oko 1615.
fotografija crteža, folija, 67 x 43
cm
inv. br. 6600
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

2.11.
NAPRAVA ZA SUKANJE UŽETA
crtež 43. iz djela Fausta Vrančića
Machinae novae
Venecija, oko 1615.
fotografija crteža, folija, 67 x 43
cm
inv. br. 6600
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

3.1.
MLIN S TROKUTASTIM KRILIMA
crtež 9. iz djela Fausta Vrančića
Machinae novae
Venecija, oko 1615.
fotografija crteža, folija, 60 x 40
cm
inv. br. 6600
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

2.4.
MLIN S POMIČNIM KRILIMA
crtež 10. iz djela Fausta Vrančića
Machinae novae
Venecija, oko 1615.
fotografija crteža, folija, 67 x 43
cm
inv. br. 6600
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

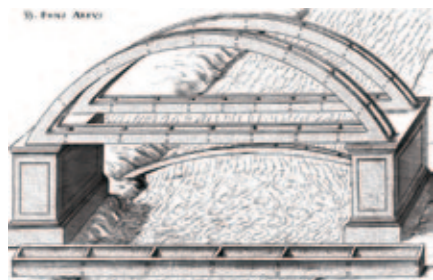
2.6.
VINSKA PREŠA ILI TIJESAK
crtež 25. iz djela Fausta Vrančića
Machinae novae
Venecija, oko 1615.
fotografija crteža, folija, 67 x 43
cm
inv. br. 6600
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

2.8.
MOST OD KONOPA
crtež 35. iz djela Fausta Vrančića
Machinae novae
Venecija, oko 1615.
fotografija crteža, folija, 67 x 43
cm
inv. br. 6600
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

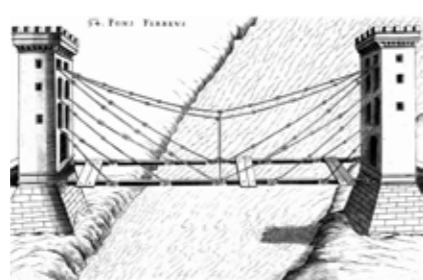
2.10.
BROD S OTVORENIM DNOM
crtež 42. iz djela Fausta Vrančića
Machinae novae
Venecija, oko 1615.
fotografija crteža, folija, 67 x 43
cm
inv. br. 6600
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

2.12.
**DA JEDAN NOSI TOLIKO KOLIKO
INAČE DVOJICA**
crtež 48. iz djela Fausta Vrančića
Machinae novae
Venecija, oko 1615.
fotografija crteža, folija, 67 x 43 cm
inv. br. 6600
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

3.2.
MLIN S POMIČNIM KROVOM
crtež 11. iz djela Fausta Vrančića
Machinae novae
Venecija, oko 1615.
fotografija crteža, folija, 40 x 60
cm
inv. br. 6600
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

3.9.

3.10.

4.1.

3.9.

MOST OD ZVONOVINE

crtež 33. iz djela Fausta Vrančića *Machinae novae*
Venecija, oko 1615.

fotografija crteža, folija, 60 x 40
cm

inv. br. 6600

Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

4.1.

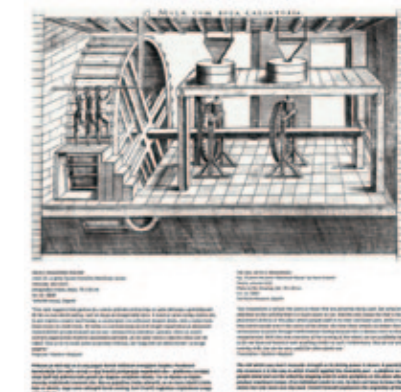
CRKVA U ŠIBENIKU

crtež 4. iz djela Fausta Vrančića *Machinae novae*
Venecija, oko 1615.

fotografija crteža, folija, 95 x 65 cm

inv. br. 6600

Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

4.3.

MLIN U OKRUGLOM TORNJU

crtež 13. iz djela Fausta Vrančića *Machinae novae*
Venecija, oko 1615.

fotografija crteža, folija, 60 x 95
cm

inv. br. 6600

Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

3.3.

MLIN U POTOČIĆU

crtež 14. iz djela Fausta Vrančića *Machinae novae*
Venecija, oko 1615.

fotografija crteža, folija, 60 x 40
cm

inv. br. 6600

Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

3.5.

MLIN NA MOSTU OD BRODOVA

crtež 18. iz djela Fausta Vrančića *Machinae novae*
Venecija, oko 1615.

fotografija crteža, folija, 60 x 40
cm

inv. br. 6600

Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

3.7.

**PREŠA ZA ULJE ILI MULJALO ZA
ULJE**

crtež 24. iz djela Fausta Vrančića *Machinae novae*
Venecija, oko 1615.

fotografija crteža, folija, 60 x 40
cm

inv. br. 6600

Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

3.4.

MLIN OBJEŠEN NA STIJENU

crtež 16. iz djela Fausta Vrančića *Machinae novae*
Venecija, oko 1615.

fotografija crteža, folija, 60 x 40
cm

inv. br. 6600

Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

3.6.

MLIN POSTAVLJEN NA BRODU

crtež 19. iz djela Fausta Vrančića *Machinae novae*
Venecija, oko 1615.

fotografija crteža, folija, 60 x 40
cm

inv. br. 6600

Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

3.8.

DRVENI MOST

crtež 31. iz djela Fausta Vrančića *Machinae novae*
Venecija, oko 1615.

fotografija crteža, folija, 60 x 40 cm

inv. br. 6600

Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

3.10.

ŽELJEZNI MOST

crtež 34. iz djela Fausta Vrančića *Machinae novae*
Venecija, oko 1615.

fotografija crteža, folija, 60 x 40
cm

inv. br. 6600

Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

4.2.

**MLIN U ČETVEROUGLASTOM
TORNJU**

crtež 12. iz djela Fausta Vrančića *Machinae novae*
Venecija, oko 1615.

fotografija crteža, folija, 65 x 95
cm

inv. br. 6600

Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

4.4.

**MLIN POSTAVLJEN U MOR-
SKOM TJESNACU**

crtež 17. iz djela Fausta Vrančića *Machinae novae*
Venecija, oko 1615.

fotografija crteža, folija, 90 x 60 cm

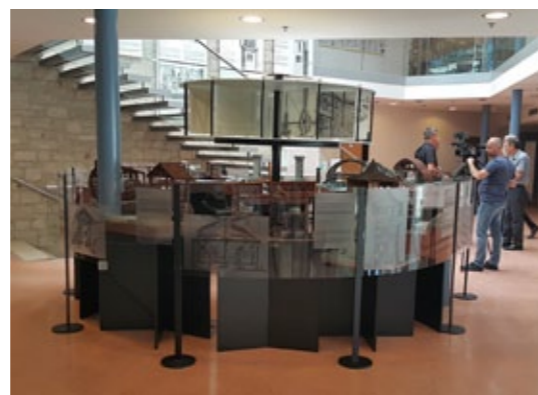
inv. br. 6600

Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

4.5.
MAGAREĆI MLIN
crtež 21. iz djela Fausta Vrančića
Machinae novae
Venecija, oko 1615.
fotografija crteža, folija, 90 x 60
cm
inv. br. 6600
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

4.6.
MLIN S TERETIMA
crtež 22. iz djela Fausta Vrančića
Machinae novae
Venecija, oko 1615.
fotografija crteža, folija, 90 x 60
cm
inv. br. 6600
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

4.7.
MLIN S NAGAZNIM KOLOM
crtež 23. iz djela Fausta Vrančića
Machinae novae
Venecija, oko 1615.
fotografija crteža, folija, 95 x 60
cm
inv. br. 6600
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

4.8.
LETEĆI ČOVJEK
crtež 38. iz djela Fausta Vrančića
Machinae novae
Venecija, oko 1615.
fotografija crteža, folija, 60 x 90
cm
inv. br. 6600
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

4.9.
**NAPRAVA ZA ČIŠĆENJE
MORSKOG DNA**
crtež 41. iz djela Fausta Vrančića
Machinae novae
Venecija, oko 1615.
fotografija crteža, folija, 90 x 60 cm
inv. br. 6600
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

4.10.
KOLO ZA BAKROTISKARE
crtež 46. iz djela Fausta Vrančića
Machinae novae
Venecija, oko 1615.
fotografija crteža, folija, 90 x 60
cm
inv. br. 6600
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (I.H.)

5.1.
Monografija
*Faust Vrančić: prvi hrvatski
izumitelj*
Autor: Vladimir Muljević
Zagreb, Hrvatska zajednica
tehničke kulture, 1998.
76 str.; ilustr.; 19 cm
inv. br. 8424
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (K.K.)

5.2.
Serijska publikacija
Encyclopaedia moderna
Glavni urednik: Ivan Supek
God. 14, br. 2 (1993.)
Zagreb, Hrvatska akademija
znanosti i umjetnosti, 1993.
str. 95-176; ilustr.; 29 cm
ISSN 0013-7138
inv. br. 4798
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (K.K.)

5.3.
Monografija
*Machinae novae Fausti Verantii
Siceni cum declaratione Latina,
Italica, Hispanica, Gallica et
Germanica*
Autor: Faust Vrančić
Pretisak: München, Heinz Moos
Verlag, cop. 1965.
[306] str.; ilustr.; 36 cm
inv. br. 1675
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (K.K.)

5.4.
Rječnik
*Dictionarium quinque nobilissimorum
Europae linguarum:
Latinae, Italicae, Germanicae,
Dalmatiae & Ungaricae*
Na hrptu: *Prvi hrvatski rječnik*
Autor: Faust Vrančić
Zagreb, Novi Liber, 1992.
6. izd., pretisak prema izvorniku
iz 1595.
200 str.; 20 cm
inv. br. 8425
Tehnički muzej Nikola Tesla,
Zagreb (K.K.)

